

Per Larssons »Öfversikt af ingelstadsmålet»

Utgiven och kommenterad av Mathias Strandberg

Abstract

Per Larsson (1860–1933) was one of the most productive and reliable surveyors of dialects and folk traditions in Sweden's southernmost province of Scania (Skåne) in the late 19th century. Though he would never publish a scientific work and much less make a career in academia, he laid much of the foundation for what eventually became the Scanian dialect collections of the present-day Institute for Language and Folklore in Sweden. Along with amassing lexical collections comprising several thousand glosses, he wrote several descriptive works on Scanian dialects with an emphasis on the sound system. These were never published in Larsson's lifetime. Nevertheless, they are indeed relevant to linguists with an interest in Scanian and South Swedish dialect geography. The present work is a commented edition of one of Larsson's dialect descriptions, namely that of the dialects of the district of Ingelstad in South-East Scania.

Keywords: dialects, dialectology, dialect geography, archival material, Swedish, South Swedish, Scanian, historical phonology.

En av de mest produktiva och omdömesgilla insamlare av skånska dialekter vi haft var Per Larsson.¹ Vid uppteckningsresor under 1800-talets sista år dokumenterade Larsson för Skånska landsmålsföreningens räkning dialekterna i inte färre än nio skånska härader: Bjäre hd, Villands hd, Gärds hd, Albo hd, Torna hd, Järrestads hd, Ingelstads hd, Herrestads hd, Ljunits hd och östra delen av Torna hd. Förutom ordsamlingar omfattande tusentals sedesblad för varje härad bar Larssons expeditioner frukt i form av systematiska ordförteckningar och kortfattade men tämligen utförliga beskrivningar av vissa av de dokumenterade dialektgrupperna. Ett sådant grepp om dialekterna i de undersökta häraderna fick Larsson på både detalj- och översiktlig nivå att han kunde

¹ Se om Larsson vidare Strandberg 2024 s. 144 f.

Mathias Strandberg, Institutet för språk och folkminnen, Göteborg. – Institute for Language and Folklore, Gothenburg. <https://orcid.org/0000-0002-9816-2010>. mathias.strandberg@isof.se

Strandberg, Mathias, 2026: Per Larssons »Öfversikt af ingelstadsmålet». I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 2024–25 (147–148), s. 215–228. – Strandberg, Mathias, 2026: Per Larsson's Overview of the Ingelstad dialect. In: *Swedish Dialects and Folk Traditions* 2024–25 (147–148), pp. 215–228. – DOI: <https://doi.org/10.69824/svlm.147.63559>

Denna artikel publiceras under villkoren i Creative Commons-licensen CC BY 4.0, som tillåter användning, spridning och reproduktion i vilket medium som helst, förutsatt att originalverket är korrekt citerat. – This article is published under the conditions given in the Creative Commons license CC BY 4.0, which allow use, distribution and reproduction in any medium, provided that the original work is cited correctly.

Meddelande/aktstycke. Denna artikel har ej genomgått referentgranskning. – Note/document. This article has not undergone peer review.

© 2026 författaren. – © 2026 the author.

dela in dialekterna i särskilda mål och tämligen noggrant redogöra för deras utbredning och beröringspunkter. Det omfattande material som Larsson hopbragte inlemmades så småningom i Landsmålsarkivet i Lund (LAL), grundat 1930, sedermera Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund (DAL). Materialet ingår nu i Isofs samlingar och befinner sig på Arkivcentrum Syd i Lund.

Larssons dialektbeskrivningar utgör ett viktigt komplement till de sydsvenska dialektgeografiska utredningar med jämförbar geografisk räckvidd som långt senare kom att publiceras av Ingemar Ingers (1939), Gösta Sjöstedt (1936, 1944), Hugo Areskoug (1957) och Sven Benson (1965–70) och är väl värda att publicera.

I förra årgången av denna tidskrift publicerade jag en kommenterad utgåva (Strandberg 2024) av Larssons »Öfversikt af färsmålen» (DAL 283). Det följande är en kommenterad utgåva av Larssons »Öfversikt af ingelstadsmålet» (DAL 311a). Jämte Larssons övriga dialektöversikter² är dessa tillgängliga via Isofs webbtjänst Folke. Syftet med föreliggande utgåva är att kontextualisera, kommentera och dra uppmärksamheten till en intressant, detaljerad och hittills föga känd översikt över en starkt särpräglad sydöstsånsk dialekt sådan denna talades i slutet av 1800-talet.

Redigeringsprinciper

Vid redigeringen har jag följt samma principer som för den nyssnämnda översikten över Färsmålen (Strandberg 2024). Jag har gjort vissa smärre ändringar för läsbarhetens skull utan att dessa vid varje tillfälle noterats. Originaltexten har ett rikt mått av förkortningar, som här ofta lösts upp. Skiljetecken har stundom supplerats eller flyttats. Larsson anför i regel dialektformer med landsmålsalfabet följda av motsvarande standardspråkliga ord. Då han några gånger anför formerna i omvänd ordning har jag lämnat detta oförändrat och utan kommentar. I landsmålsalfabetsformer har Larssons notation följts fullt ut, dock med följande två undantag: 1) i affrikator av typen *gʒ* markeras längd bara hos klusilen; 2) en variant av tecknet *g* utan bindning, som av Larsson genomgående används för en palatal eller palatovelar nasal (IPA [ɲ]), har här ersatts av *ŋ*, vilket är det tecken som vanligen används för detta ljud i landsmålsnotation.

I fotnoter har jag infogat ett antal kommentarer. Det rör sig dels om rent redaktionella notiser om inadvartenser eller oklarheter i resp. avsteg från manuskriptet, dels om mer eller mindre utförliga kommentarer kring enskilda dialektdrags beskaffenhet och geografiska utbredning.

² »Öfversikt af albo- och kiviksmålet» (DAL 245), »Öfversikt af bjäremålet» (DAL 258), »Målen i Gärds härad» (DAL 292).

Övergripande kommentarer

Larssons dialektbeskrivningar är av stort värde. De ger en detaljerad och på det hela taget pålitlig ögonblicksbild av den talspråkliga verkligheten på den skånska landsbygden för över 100 år sedan. Det betyder givetvis inte att de är felfria eller att de inte måste läsas kritiskt, eller att dispositionen och generaliseringarna alltid är de allra bästa ur ett nutida språkvetenskapligt perspektiv.

Ingelstadsmålet talades enligt Larsson inte bara i Ingelstads hd utan även i Herrestads hd och Järrestads hd – i en god del av sydöstra Skåne, med andra ord. I norr avlöses det av Albomålet (som behandlas av Larsson i en annan översikt med accessionsnumret DAL 245) och mellersta Färsmålet och i sydöst gränsar det mot södra Färsmålet (Färsmålen behandlas i DAL 283; se Strandberg 2024). Jämfört med Albomålet och Färsmålen är Ingelstadsmålet ett mera utpräglat syd(öst)skånskt mål.

Har det funnits ett enhetligt Ingelstadsmål?

Larsson räknar med en enda dialekt i Herrestads hd, Ingelstads hd och Järrestads hd, som han kallar för *Ingelstadsmål* eftersom Ingelstads härad är störst och mest centralt beläget i området. Det är rimligt att fråga sig om dialekten verkligen varit så pass enhetlig inom detta relativt stora sydöstskånska område att det är berättigat att tala om en och samma dialekt i dessa tre häradar (ett separat spörsmål är förstås i så fall vad dialekten i fråga bör kallas).

Frågan är svår att besvara utan att undersöka saken närmare. Som alltid är det vanskligt att identifiera enskilda dialekter och dra gränser mellan dem i en dialektgeografisk verklighet som i mångt och mycket är ett dialektkontinuum. Larsson motiverar inte sitt val genom att peka på specifika dialektgränser som skiljer området från övriga Sydöstsåne eller genom att explicit göra en avsaknad av betydelsefulla dialektgränser inom området. Man kan notera att Larssons framställning inte ådragit sig några mera vittgående synpunkter från Ingemar Ingers, som blott påpekar att det finns några sydvästskånska dialektdrag som sträcker sig en bit in i Herrestads härad, framför allt bortfallet av *-j-* i de s.k. *-ja*-verben (*dölja dīpla*, *följa fīpla* o.s.v.).

Hugo Areskougs (1957 s. 36 ff.) orientering kring isoglosser som genomlöper och omsluter det sydöstskånska dialektområdet bekräftar i stort sett bilden av Ingelstads hd, Järrestads hd och Herrestads hd som ett relativt sammanhållet intensitetscentrum för sydöstskånska dialektdrag, såväl arkaismer som novationer. Många av dessa dialektdrag gör emellertid halt innanför områdets yttergränser. Till sådana sydöstskånska dialektdrag som inte når fram till gränsen mot Ljunits hd i sydväst hör – förutom bibehållet *-j-* i *-ja*-verben – affricering av forndanskt /k/ före främre vokal, t.ex. *hök hōdʒ*, som redan i de västra delarna av Herrestads hd möts av motsvarande former med vokalsänkning och [j], t.ex. *hök hōj* (a.a. s. 38). Vad beträffar de norra delarna av området kan nämnas att bortfallet av forndanskt /k/ och

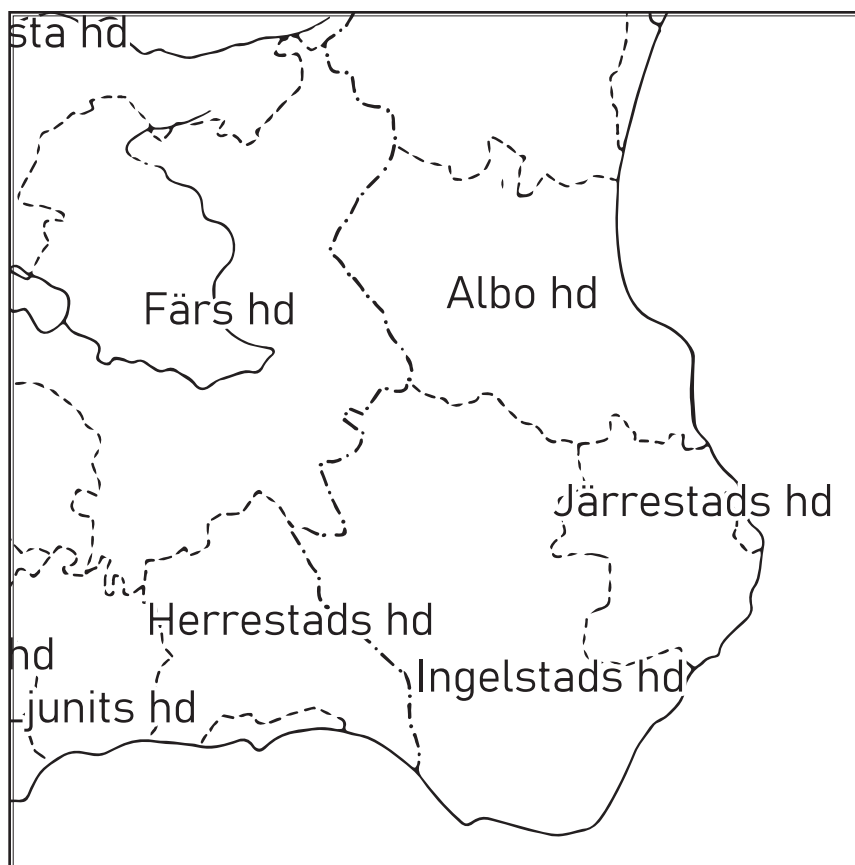

Fig. 1. Karta över sydöstra Skåne med häradsindeling. Ingelstadsmålsområdet omfattar enligt Per Larsson Herrestads härad, Ingelstads härad och Järrestads härad.

/g/ (kanske via /j/) före konsonanter inte riktigt når fram till gränsen mot Albo hd; redan i de norra delarna av Ingelstads hd och Järrestads hd avlöses sydöstliga former som *slåta* (*slakta*), *låt* (*lagt*) av nordliga-västliga former som *slåjta*, *lajt*. Samtidigt sträcker sig de sydöstliga formerna in i Ramsåsa i sydöstligaste Färs hd (a.a. s. 58). Detta harmonierar förvisso ganska väl med Larssons påpekande:

I de norra socknarne af detta område spåras en svag inblandning af albo- och färs mål; i västsocknarne märkes någon invärkan af ljunits mål, men hufvudtypen är öfverallt ingelstadsmålet. Bäst har det gamla målet bibehållit sig i sydsocknarne af Ingelstads och de sydöstra af Järrestads härad.

Men det finns också sydöstsånska dialektdrag som har en betydligt mera inskränkt utbredning. Hit hör bortfallet av forndanskt *gh* i sekvenserna *-aghl-* och *-aghn-*: *nål* *nagel*, *ån* *agn* (jfr nordligare-västligare *najl*, *ajn*). Bortfallet

begränsar sig till de sydligaste delarna av Herrestads hd och Ingelstads hd (Areskoug 1957 s. 65).

Det finns också sydöstsånska isoglosser som skär Ingelstadsmålsområdet på andra sätt. En sydöstsånsk arkaism är att fda. *k* i **sōkn* leniseras blott till *g*: *sōgan* (jfr former med *w*, *m* eller *j* i övriga Skåne). Utbredningen av *g*-former förenar Ingelstads hd och Järrestads hd med större delen av Albo hd och nordligaste Färs hd medan Herrestads hd lämnas utanför (Areskoug 1957 s. 84). En snarlik utbredning uppvisar former av pronomenet *någon* med bevarat *g*: *nūgen*, *nōgen* (a.a. s. 85).

I jämförelse med senare framställningar framstår den bild som Larsson tecknar av »Ingelstadsmålet» alltså som betydligt mera enhetlig, närmast idealiserad. Detta beror i huvudsak dels på att senare materialinsamlingar kunnat återge den dialektgeografiska verkligheten med större detaljrikedom, dels på att många sydöstsånska dialektdrag under 1900-talet marginaliserats, så att de i senare insamlat material uppträder som mer eller mindre fläckvisa relikter (jfr Areskoug 1957 s. 66 ff.).

Översiktens innehåll och disposition

Larssons framställning sonderfaller i tre avsnitt om resp. ljudlära (d.v.s. segmentell fonologi), accentuering (d.v.s. tonaccent och betoning) och formlära, liksom översikten över Färsmålen (DAL 283; se Strandberg 2024). Avsnittet om ljudlära är det mest omfattande, återigen liksom i översikten över Färsmålen. Detta är uppdelat i två underavsnitt som tar upp konsonantism resp. vokalism. Dispositionen är alfabetiskt ordnad och utgår ifrån standardsvensk ortografi. Under ett avsnitt behandlas exempelvis dialektens olika motsvarigheter till skriftspråkets ⟨g(g)⟩, t.ex. *j* i *dæj deg*, *w* i *gnəwa gnaga* och *ǵ* i *liǵza ligga*; under ett annat avsnitt behandlas dialektens motsvarigheter till skriftspråkets ⟨u⟩, t.ex. *ı* i *jıwa ljuga* och *u* i *smıla smula*. I regel är det bara det från standardspråket avvikande som tas upp till behandling; att skriftens ⟨u⟩ ofta motsvaras av *u* (/u/), som i t.ex. *hus hus* och *gul gul*, nämns exempelvis inte. Dispositionen kan upplevas som ostrukturerad ur en språkvetenskaplig synvinkel (se vidare Strandberg 2024 s. 146 f.). Ändå är det en ganska mångfasetterad profil som tecknas över Ingelstadsmålet.

Till skillnad från i Larssons översikt över Färsmålen (DAL 283), där det huvudsakligen hänvisas till härvarande översikt över Ingelstadsmålet, ägnas accentueringen och formläran tämligen stort utrymme. Larsson redogör med en rad exempel för efterledsbetoning dels vid enstavig förled (t.ex. *stenjéne* 'stengärdsgård'), dels vid tvåstavig förled på *-er* (t.ex. *aganhúns åkerhöns*). Han redogör också för ett liknande betoningsmönster hos sammansatta adjektiv med prefigerat privativt *o-*, t.ex. *orättvis oratvís*, och hos prosodiskt likartade inlånade adjektiv som *angelägen angeléjan* (jfr Strandberg 2014 s. 180 not 160). Likaså ges flera exempel på halvlång realisering av etymologiskt kort /a/ i posttonisk stavelse (t.ex. *hùmq hemma*), något som

kan tas till intäkt för en förskjutning av accent 2-tonkurvans topp till den posttoniska stavelsen (a.a. s. 187). Företeelsen är känd även från övriga Sydöstskåne och utgör en ljudhistorisk förutsättning för efterledsbetoningen i sammansättningar (a.a. s. 183 ff.). Framställningen är – återigen ur en språkvetenskaplig synvinkel – något apart då Larsson i första rummet tar sikte på om en sammansättning accentueras »på 1 sätt» eller »på 2 sätt»; inte en enda gång talar Larsson explicit om betoning (tryckaccent, exspiratorisk accent) eller tonaccent (ordaccent). Trots detta tillåts läsaren bilda sig en ganska klar bild av betoningen och tonaccentdistributionen i sammansättningar i Ingelstadsmålet, tack vare den ganska rika exemplifieringen.

Även avsnittet om formläran är mera utförligt än i översikten över Färsmålen, där det likaledes hänvisas till översikten över Ingelstadsmålet. Avsnittet handlar helt och hållet om verbböjningen och redovisar bl.a. formerna för pluralis indikativ, den särskilda formen i 2 pers. pl. imperativ samt en del preteritum konjunktiv-former (»stark konditionalis»). Av de sistnämnda är ombildningarna *tijje* och *tøje* av *taga* (motsvarande standardspråkets *toge*) intressanta; *ij* resp. *g* kommer sannolikt från motsvarande form av *få* (*fije*). Intressant är också att pret. sg.-formen av *taga* har bevarat fda. /k/ som /g/: *tog* (pl. *tøge*).

Som jag påpekade i utgåvan av översikten över Färsmålen (DAL 283; Strandberg 2024 s. 148) är det inte i första rummet som vetenskapliga specimina som Larssons dialektbeskrivningar från åren 1897–1901 är intressanta, utan som utförlig, detaljerad och syntetiserande dokumentation av det sena 1800-talets skånska dialekter. Att senare decenniernas fortsatta insamlingsarbete kunnat nyansera den bild som tecknas i Larssons framställningar är bara naturligt.

Öfversikt af ingelstadsmålet

Målet är detsamma i Järrestads, Ingelstads och Härrestads härad. Efter Ingelstads, det mellersta och största af dessa tre, kan det lämpligen vid en öfversikt kallas ingelstadsmålet.

Dess gränser äro: i norr Albo häradsgrens, i nordväst färsgränsen, i väster Ljunits häradsgrens, i söder och öster Östersjön.

I de norra socknarne af detta område spåras en svag inblandning af albo- och färsmål; i västsocknarne märkes någon invärkan af Ljunitsmål,³ men hufvudtypen är öfverallt ingelstadsmålet. Bäst har det gamla målet bibehållit sig i sydsocknarne af Ingelstads och de sydöstra af Järrestads härad. I dessa har ock hufvudundersökningen företagits, nämligen i Löderup af Ingelstads

³ Anmärkning av Ingemar Ingers: »Obs. Så lång som t.o.m. Bromma i Herrestads hd sträcka sig två västliga företeelser, nämligen bortfall av *-j-* i *ja*-verben, t.ex. *djla*, *fjla*, *smðna*, där den centrala måltypen har kvarstående *-j-*, samt pres. part. på *-anas*: *ligzenas*, där målet österut har *-anas*. – I Sövestad och Bjerresjö finnas ännu några avvikelser från den centrala måltypen och anslutning till Ljunitsmål.»

härad under 2 månader 1897 och i Simris och Ö. Nöbbelöf (Branteviks fisk-läge) af Järrestads härad under 1 månad 1898. Men på dessa och andra tider hafva besök gjorts i alla delar av de tre häraden, så att målets art och gränser kunnat konstateras. Dessutom har albomålet af mig undersökts i 2 månader (1897–98) och färsmålet i 4 ½ (1898) så att ingelstadsmålets gränser kunnat med säkerhet dragas i norr och nordväst. Hvad ljunitsmålet vidkommer, är detta mig noga bekant sedan barndomen. Västra gränsen för ingelstadsmålet har därför ock kunnat säkert bestämmas.

Några af målets mest betecknande egendomligheter i ljud-, accent- och formläran skola här anföras.

A) Ljudlära

Målet har följande konsonanter: *b, d, ɖʒ, f, g, h, j, k, l, m, n, ɲ, p, ɾ (r), s, ʃ, t, tʃ, v, w, z.*⁴

- b.* Målet har stundom *v*, då riksspråket har *bb*, t.ex. *bubbla bovla, dubbel dövel.*
- d.* Målet har *j* i stället för riksspråkets *d* i en del ord, t.ex. *b_hæj bred, læj led* adj., *lija, lija, sija.*
- g.* *j* i st.f. *g*, t.ex. *dæj deg, fløj flög, høj hög, læja lega, nēja niga, sæj seg, stēja stege, tøj trög, væj väg, yja öga* (men pl. *yn, -an*).
w i st.f. *g*, t.ex. *gnūwa gnaga, hage hūwa, klūwa klagade, lūwa lagade, jūwa ljuga, mūwa mage, saw såg, skaw, plaw plog.*⁵
jd o. *jt* efter len vokal i st.f. *gd, gt*, t.ex. *døjdygd, b_højda bryggde, bryggd b_højd, b_høj bryggt, bøjda byggde, bøjd byggd, bøj bryggt, tøjda tiggde, tøj tigg.*
ɖʒ i st.f. *gg* efter len vokal, t.ex. *b_højɖʒa brygga, s. och v., bøjɖʒa bygga, hæɖʒ hägg, liɖʒa ligga, liɖʒad legat, læɖʒa lägga, ʃæɖʒ skägg, tøjɖʒa tiggga, væɖʒ vägg.*
jl i st.f. *gl* efter lång len vokal, t.ex. *sæjl segel, spæjl spegel, tæjl tegel.*
I gd och gt efter hård vokal bortfaller stundom g, t.ex. *lad lagd, lat lagt, sad sagd, sat sagt.*

⁴ I konsonantinventariet för Färsmålen i Larssons översikt över Färsmålen (DAL 283) anföras även *ʒ* som egen konsonant (däremot saknas *z* i Färsmålet).

⁵ Sekvensen *fda. -ōgh-* i t.ex. *skog, plog*, motsvaras i hela sydöstra Skåne av *-aw-*. Först i Gärdshd möter former med det nordligare *-av-* (Benson 1965–70 1 s. 40 karta 16). Sekvensen *-aw-*, *-aw-* svarande mot *fda. -āgh-*, i t.ex. *hage* förekommer däremot bara i Ingelstadsmålet. Även ett ursprungligt *v* motsvaras här av *w*, som i *hav haw, haw*, vilket öppnar för möjligheten att *w* i *hage* o.s.v. återgår på *v* (Strandberg u.u. med litt.). Det är dock inte uteslutet att former som *hūwa* är relikter i en artikulatoriskt rimlig utvecklingskedja *fda. hāghi > hūwa > hūva* o.s.v.

I *gn* bortfaller stundom *g*, t.ex. *ḡnon* *agnar*, *tḡ* *gans* till *gagn*, *lḡn* *lugn*.
I andra blir *gn* *jn*, t.ex. *lḡjn* *lög*n, *vḡjn* *vag*n, *hḡjn* *reg*n.⁶

- k. Målet har g, då rspr. har k efter hård vokal, t.ex. *bàga baka, bøg bok* (liber), *kòga koka, làge lake, lågen lakan, rag rak, sag sak*.
gt i st.f. *kt* efter len vokal, t.ex. *blegt blekt, legt lekt, ligt likt, ligt rikt, søgte søkte* (men *bleđz blek, leđza leka, liđz lik, riđz rik, søđza söka*).
đz i st.f. *k* efter lång len vokal, t.ex. *bleđz blek, eđz ek, høđz hög, leđz lek, liđz lik* adj. o. subst., *løđz lök, nyđzel nyckel, riđz rik*.
js i st.f. *ck* efter kort len vokal, t.ex. *bræjśa bräcka, bæjś bäck, driljśa dricka* (men *draĸ drack, druckit dröĸad*), *stijśa stycke, tijśa tycke, lijśa lycka*.
I somliga ord blir *ks* *s*, t.ex. *ásel* (skuldra) *axel, àsel axel* (hjulaxel), *as ax, las lax, stras strax, vèsła växla* (pängar). I andra blir *ks* *js*, t.ex. *bòjsa byxa, vøjs vax*.
I *kn* efter vokal bortfaller stundom *k*, t.ex. *fràned fräknig, àina räkna*.
I *kt* efter hård vokal bortfaller alltid *k*, t.ex. *àta akta, mat makt, sat sakta* adv., *slat slakt*.
I *kt* efter len vokal blir *k* *j*, t.ex. *dæjta dikta, àjta rykta, sæjt sikt, slæjt släkt, swæjta* l. *fwæjta* svikta.
ljś i st.f. *lk* efter len vokal, t.ex. *bjèljśe bjälke, muljś mjölk, jśiljśe kälke, stjèljśe stjälk*.
yljś i st.f. *lk* efter len vokal, t.ex. *bænjś bänk, sijnjśa sinka, jænjjśa skänka, àynjjśa rynka, tænjśa tänka, ænjśa änka*.
- m. *mn* blir *wn*, t.ex. *lòwna lämna, nawn namn, sumòrsháwn Simrishamn, stòwna stämna*.
- n. *nd* efter len vokal blir stundom *ŋ*, t.ex. *bija binda, bliŋ blind, liŋ lind, syŋ synd, viŋ vind*. (Men *ène ända s., tèna tända* o.s.v.).
g i st.f. *nd* efter hård vokal, t.ex. *hog hund, blog blund, bøgged bundit, òge under prep.* (Men *hónra hundra, dònra dundra* o.s.v.).
ŋ i st.f. *ng* efter mjuk vokal, t.ex. *dræŋ dräng, hæŋa hänga, iŋen ingen, jśæliŋ kärring, læŋa länge, riŋ ring, sæŋ säng, àtiŋ åtting*.
I *ngt* bortfaller stundom *g*, t.ex. *lant långt n.* (men *lag lång m. och f.*), *trant trångt n.* (men *trög trång m och f.*).
I *nj* i början af ord bortfaller *j*, t.ex. *njure nyla, nyda åtnjuta*.
ŋ i st.f. *nn* efter *i*, t.ex. *kwija kvinna, fuj skinn, spija spinna, twija tvinna*. (Men *àena rinna, spèna spänna* o.s.v.)

⁶ Det här aktuella bortfallet av fda. /g/ äger rum i sekvenserna fda. -*āghl*- och -*āghn*- och är begränsat till de sydligaste delarna av området (Areskoug 1957 s. 65 f.).

- p. v i st.f. p, t.ex. l̥ava lapa, k̥l̥va krypa, ʃs̥əva köpa, n̥iva nypa, st̥əva stöpa, ɲev rep.⁷

Somliga ord som i rspr. ha *p* efter lång hård vokal få vokalen kort och det efterföljande *p* blir *v*, t.ex. *grop* *gʁoʋ*, *hop* *hoʋ*, *löpa* *lʉʋa*, *stop* *stoʋ*.

pp blir stundom *v*, t.ex. *kóvon* *koppar* (metall), *ðvan* *öppen*. Men vanligen bibehålles *p*, t.ex. *koppar* pl. af *kopp* *kāpa*, *stoppa* *stāpa*, *käppar* *jsāpa*.

pt blir stundom *ft*, t.ex. *fsifta* köpte, *stift* stöpt, *swifta* svepte. Stundom bibehålles *pt*, t.ex. *töpta* täppte, *släpta* släppte.

- r*: Målets *r* är tungrots-*r*. Spår af tungspets-*r* märkas dock hos folk af alla åldrar, t.ex. då vid hastigt uttal sådana ord som *får du får du, jón du gör du, sér du* låta som *fáru, jóru, séru*. Det må äfven nämnas att *d* stundom klingar som *r*. Så t.ex. får man stundom höra pron. *det, díd*, betonadt som *dér, sîda sitta* betonadt som *sîra, vîda veta* bet. som *sîra*.⁸

ɲʂ i st.f. *rk* efter len vokal, t.ex. *læɲʂa* lärka, *mæɲʂa* märka, *sæɲʂ* särk, *stɪɲʂa* styrka, *væɲʂ* värk.

I *rkt* efter len vokal bortfaller *k*, t.ex. *mænte* märkte (*mæŋsə* märka) *vænte* värkte (*væŋsə* värka).

- s. *ʃ* i st. för *sk* efter mjuk vokal, t.ex. *fiʃ fisk*, *flɛʃ fläsk*, *wiʃa hviska*.

I *stj* uttalas alla konsonanterna, t.ex. *stjèla stjåla*, *stjèlpa stjålpa*, *stjèljše stjålk*, *stjæ_hna stjærna*.

fw l. *sw* i st.f. *sv* före vokal, t.ex. *fwant* l. *swant* svart, *fwan* l. *swan* svar, *fwid* l. *swid* svett, *fwenga* l. *swenga* svänga, *fwin* l. *swin* svin, *fwal* l. *swal* sval, *fwenja* l. *swenja* svärja. *fw* finner man blott hos mycket gammalt folk.⁹

⁷ Nordgränsen för /p/ (> /b/) > /v/ sammanfaller med Ingelstadsmålets nordgräns mot Albomålet (Ingers 1939 s. 18 ff.).

⁸ Här har någon skrivit ett utropstecken med blyerts, troligen Ingemar Ingers. Larssons observation att /d/ kan realiseras som en alveolar eller alveodental s.k. »flap», [ɾ], i gamla kortstavingar är riktig, men notationen med landsmålsalfabetets *r* kan tänkas ha sett okonventionell ut för andra upptecknare. Landsmålsalfabetet har inget särskilt tecken för [ɾ]. Fallet är betecknande för Larssons känsliga fonetiska öra och självständiga natur som upptecknare. – Jfr not 15.

Utvecklingen fda. *sw* > *fjw* är enligt Sven Benson (1965–70 4 s. 10 karta 56) begränsad till de södra delarna av Herrestads hd. Detta kan emellertid bero på att tillräckligt gamla talare inte varit tillgängliga vid det senare uppteckningsarbetet i övriga delar av det här aktuella området (och därför inte lämnat avtryck i de ordsamlingar som ligger till grund för Bensons kartor) men att Larsson däremot hade tillgång till sådana talare när han företog sin undersökning (utan att teckna upp ord överallt) av Ingelstadsmålet 1897–98. Larsson antyder som synes ingen geografisk inskränkning av *sw*- > *fjw*- (/s/ > /f/ / #_w) inom området. Samma utveckling föreligger i stora delar av nordöstra Skåne samt östra Småland och västra Halland, där former utan *w* också är vanliga, t.ex. *fjrn* (a.s.t.). Något sådant bortfall finns inte belagt i Sydostskåne. Utvecklingen *sw*- > *fjw*- (/s/ > /f/ / #_w) är artikulatoriskt sannolik och parallell mellan nordöstra och sydöstra Skåne; de hänger alltså inte ihop dialektgeografiskt mer än indirekt. En förutsättning för utvecklingen är däremot givetvis ett bibehållat *w* efter initial konsonant (/v/ > [w] / #C_), och denna utveckling är troligen gemensam för hela östligaste Skåne (se vidare not 11).

- z. *z* förekommer någon gång i st.f. *z*, t.ex. *hòza* 'strumpa', *mòze mosse*.¹⁰
- t. *t* efter kort vokal i st.f. *t* efter lång len vokal, t.ex. *flèta fläta*, *sle₁ slät*, *te₁ tät*. I andra dylika ord har målet *d* i st.f. *t*, men bibehåller vokalen lång, t.ex. *k₁id krita* *sl₁ida slita*, *w₁ida hvita*.
- v. *w* i st.f. *v* före vokal, t.ex. *h₁vet₁ w₁ide*, *h₁virf₁vel w₁idel*, *w₁ila hvila*, *w₁id h₁vit*, *l₁war Ivar*. Andra dylika ord ha *v*, t.ex. *v₁ad v₁åt*, *v₁æj v₁äg*, *v₁a v₁ara v.*, *v₁ila vilja*.¹¹
- w* i st.f. *f* l. *fv*, t.ex. *g₁aw graf*, *l₁owa lefva*, *b₁ow brev*, *n₁owon näver*, *sk₁owa skriva*, *ow ref* imperfekt. och *r₁af* subst., *s₁ow säf*, *v₁ow väfstol*.
- wl* i st.f. *fv*l [väl snarare: *fv*el] t.ex. *n₁awle nafvel*, *h₁owl hyfvel*, *sk₁owl skofvel*.
- f* bortfaller, t.ex. *h₁al half*, *k₁al kalf*, *g₁ul golv*, *t₁ol tolf*, *t₁ult tolfte*.

Målet har följande vokaler: *a*, *a*, *e*, *e*, *i*, *i*, *o*, *o*, *u*, *u*, *y*, *y*, *a*, *æ*, *ø*, *ø*.¹²

- a. *a* i st.f. långt *a* i rspr., t.ex. *g₁ada gata*, *f₁ua fara v.*, *g₁owa gapa*, *l₁ava lapa*. Men *a* bibehålles stundom, t.ex. *bl₁a blad*, *k₁aga kaka*, *m₁ad mat*, *tag tak*, *st₁al stal*.
- a* i st. för kort *a*, t.ex. *a₁rm arm* s. och adj., *m₁alt malt*, *s₁alt salt*, *m₁ast mast*, *k₁asta kasta*, *f₁ast fast*, *l₁asta lasta*.
- e. *i* i st.f. långt *e*, t.ex. *g₁iv₁e grepe*, *sm₁idja smedja*, *tr₁idje tredje*.

¹⁰ [z] som allofon av /s/ förekommer också i anslutning till tonande konsonanter, t.ex. i *halsbränna* *halzbrénna*. – Att *z* får ett eget stycke på detta sätt i Larssons översikt avviker från dispositionen i övrigt, där det är *de* i standardsvenskan förekommande språkljuden som utgör utgångspunkter för framställningen. Beträktat som ett eget stycke bryter det också den alfabetiska ordningen, så Larsson har troligen tänkt sig meningen som en del av stycket om *s* men råkat skriva ett *z* i marginalen.

¹¹ Det tycks som om Larsson här inte noterat att det är ursprungligt initialt /hw/ som utvecklas till *w* medan ursprungligt initialt /w/ (i t.ex. *v₁at v₁ad* och *v₁äg v₁æj*) återspeglas av *v*. (Mansnamnet *Ivar* har intervokaltiskt /w/ liksom t.ex. *lever l₁owon* i nästa stycke och hör egentligen hemma där.) Samma utveckling /hw/ > /w/ finns i bl.a. nordöstra Skåne, västra Småland och Halland (Benson 1965–70 2 s. 6 karta 20). På Sven Bensons karta över former av *v₁it* adj. (a.st.), som baserar sig på dialektordsamlingarna, finns bara några få belägg med /w-/ i sydöstra Skåne, koncentrerade till Herretads hd och sydvästra Ingelstads hd. Larsson gör ingen motsvarande inskränkning; av hans framställning att döma har utvecklingen *fda*. /hw-/ > /w-/ funnits i hela det område där Ingelstadsmål talats. Empiriskt är detta tveksamt, men det är inte uteslutet. Det är intressant att jämföra med utbredningen av bevarat /w/ efter initialt /s/, där empirin talar för ett tidigare sammanhängande område i hela östra och stora delar av norra Skåne, och dessutom i västra Småland och Halland (se Benson 1965–70 4 s. 10 karta 56), och även med utbredningen av bevarat /w/ efter initialt /k/ (a.a. 4 s. 6 karta 54) och /t/ (a.a. 4 s. 6 karta 8), där den mer begränsade sydöstskånska utbredningen känns igen från *fda*. (/hw-/ >) /w-/ . – För övrigt må noteras att Larsson (med bortseende från /sw/, varom se not 9) förbigår bevarat /w/ efter initial konsonant.

¹² Detta är samma uppställning som i Larssons »Öfversikt af Färsmålet» men med de två sista vokaler omkastade (Strandberg 2024 s. 153).

- ɛ i st. för långt *e*, t.ex. *wɛ̀dɛ hvete*, *lɛ̀d led*, *sɛ̀lɛ sele*, *vɛ̀dɛ veta*.
 u i st. för *e*, t.ex. *hum hem*, *hum hvem*, *hum rem*, *hũnsa rensa* (men *ren ren*), *spũla spela*.
ef och *efv* blir *ow*, t.ex. *breſ bɔow*, *sleſ slow*, *reſ row*, v., *lefver s. lɔwɔn*, *lefva lɔwa*.
 æj i st.f. *eg*, t.ex. *hæja reda* v., *sæjl segel*, *spæjl spegel*, *tæjl tegel*, *stæje stege*.
- i. u i st.f. *i*, t.ex. *hũmel himmel*, *jũta si gifta sig*, *klũpa klippa*, *hũsle rissel*, *tũmɔn timmer*.
 æjt i st.f. *ikt*, t.ex. *dæjta dikta*, *sæjt sikt*, *væjt vikt* *fwæjta* l. *swæjta svikta*.
 øj någon gång i st.f. *ik*, t.ex. *pløjt, plikt* (del af en båt), *plðjta plikta*.
- o. u i st.f. *of*, t.ex. *law lof*, *làwa lofva*, *sàwa sofva*. (Men *baw bof*, *orlofsse-del olåvsɛdel*.)
 aw i st.f. *og*, t.ex. *baw bog*, *plaw plog*, *skaw skog*. (Men *dɔw drog* v., *slo slog*, *kɔw krok*.)
 u i st.f. *o* (å), t.ex. *hul hål*, *gul golv*, *hũla håla*, *bul bål*, *kul kål*.
 ø i st.f. *o* (å), t.ex. *døtɔn dotter*, *søn son*, *stølpe stolpe*, *lɔl troll*.
 u i st.f. *o* (å), t.ex. *dũpa doppa*, *fwust frost*, *hust rost*, *spũta spotta*. (Men *kast*, *past post* o.s.v.)¹³
- u. ɪ i st.f. långt *u*, t.ex. *jw djup*, *jũwa ljuga*, *fwust tjuf*, *fwũwa tjuga*.
 ɪ i st.f. kort *u*, t.ex. *hũla rulla* och i sammans. t.ex. *hũlabør hjulbår*, *hũlekũmp påskägg*.
 u i st.f. långt *u*, t.ex. *mũlen mulen* adj., *skũded skjutit*, *smũla smula*.
 ɔ i st.f. långt *u*, t.ex. *bøned burit*, *skønen skuren*, *støled stulit*.
 ø i st.f. långt *u*, t.ex. *sløged slukat*, *stløged strukit*.
 a i st.f. *u*, t.ex. *fæl full*, *fwast tjur*.
- y. ɪ i st.f. *y*, t.ex. *fũla fylla*, *fũlehøg fyllbult*.
- å. a i st.f. å, t.ex. *lant långt*, *lɔnt trångt*.
 ø i st.f. kort *å* (o)[, t.ex.] *vøt vått* (*vad våt*), *gøt godt* (*gø god*).
 ø i st.f. långt *å* förek. i *stløge stråke*.
 ø i st.f. långt *å* förek. i *høg råka* (fågel).
 u i st.f. långt *å*, t.ex. *fũl fågel*, *hũ håg*, *lũ tråg*.
 ø i st.f. kort *å*, t.ex. *fwat flått*, *mæt mått*, *sæde sådde*, *spæde spådde*, *hũta åtta*.

¹³ Larsson anger ingen standardsvensk glosa för *kast*, men rimligen är det fråga om *kost* sbst. Kvantiteten är korrekt återgiven i *past*; jfr t.ex. *pøust*, upptecknat med diftong i Ingelstorps sn, Ingelstads hd, av Nils Bengtsson 1940 (DALdial).

ä. *e* i st.f. långt *ä* förekommer i en stor mängd ord, t.ex. *fē* *fä*, *knē* *knä*, *trē* *träd*, *mēda* *mäta*, *jēl* *häl*, *stjēla* *stjäl*, *vēda* *väta*, *kärna* (smör) *ʃʒēˌna*, *lēsa* *läsa*, *ēda* *äta*.

e i st.f. kort *ä*, t.ex. *bjēljʒa* *bjälke*, *stjēljʒa* *stjälk*.

ø i st.f. långt *ä*, t.ex. *lōda* *läte*, *hōwa* *häva*, *nāfver* *növor*, *rōw* *räf*, *sōw* *säff*, *vōwa* *väfva*.

ø i st.f. *ä* förekommer i *tōlja* *tälja*.

ö. *e* i st.f. *ö*, t.ex. *kēv* *kröp*, *ʃʒēv* *köp*, *fjēl* *fjöl* (bräde), *mēl* *mjöl*.

u i st.f. *ö*, t.ex. *dūlja* *dölja*, *būlja* *bölja*, *fūlja* *följa*, *hūlja* *hölja*, *ʃūlja* *skölja*, *dūm* *dröm*, *tūm* *töm*, *stūm* *ström*, *blūt* *blött*, *sūt* *sött*, *ʃsul* *köld*, *lūst* *röst*, *ūm* *öm*.

y i st.f. långt *ö*, t.ex. *fjyl* *föl*, *bljda* *blöta*, *njyd* *nöt*.

y i st.f. kort *ö*, t.ex. *fjydon* *fötter*, *njydon* *nötter*, *lyydon* *rötter*.

a i st.f. kort *ö*, t.ex. *bālja* *börja*, *smālja* *smörja*, *sālja* *sörja*.

B) Accent

2-staviga ord som ändas på *a* 1. *a* + konsonant accentueras på två sätt, t.ex. *slūpa* och *slūpa* *slippa*, *stāpa* och *stāpa* *stoppa*, *ʃlūsa* och *ʃlūsa* *frysa*, *āta* och *āta* *åtta*, *hūma* och *hūma* *hemma*, *smāla* och *smāla* *smala*, *ōla* och *ōla* *Ola*, *gāmla* och *gāmla* *gamla*, *mūnas* och *mūnas* *männe*, *lādan* och *lādan* *lådan*, *dūnan* och *dūnan* *dynan*, *lūdar* och *lūdar* *Löderup*.

Följande accentueras blott på 1 sätt: *kālʃij* *kalvskinn*, *mīda* *middag*, *māna* *måndag*, *tīsta* *tisdag*, *slāwsmāl* *slagsmål*, *blēʃskāl* *bläckhus*, *kōhōˌn* *kohorn*, *ʃjñāl* *synål*.

bleʃshūs *bläckfodral*, *skōlūm* *skorem*, *udslāv* *utslag*, *foˌhān* *förhand*, *manfolk* *manfalk*, *husāl* *hushåll*, *blasūˌr* *blåsur*, *sällskap* *selskåp*, *ˌnoldām* *trolldom*, *odˌlōj* *odryg*.

tōljeluj *tolfskilling*, *ˌtājˌdaloˌr* *tredaler*, *kōrompa* *kosvans*, *ʃūshest* *skjutshäst*, *spāʃʒēˌliŋ* *spåkärring*, *mōgstjʃa* *munstycke*, *stenjāˌa* *stengärdsgård*, *valūˌva* *våldlöpa* (skena), *smavūˌra* *rata*.

swinākti *svinaktig*, *grāelākti* *grälaktig*, *uʃfāldi* *enfaldig*, *māgfāldi* *mångfaldig*, *abōˌr* *abborre*, *alvāˌa* *allvar*, *alāg* *avlång*, *biskāp* *biskop*, *taljūs* *talgljus*, *ˌlāsko* *träsko*,¹⁴ *ˌtrefūd* *träfat*, *vālmal* *vadmal*.

dāwˌra *dagvard* (*davre*), *nādoˌr* »nattvard» (*nadre*).

Ord sådana som följande accentueras på 2 sätt, näml. *hāwˌnagˌlɔˌn* 1. *hāwˌnagˌlɔˌn*, *ēˌblatˌe* 1. *ēˌblatˌe* *äppelträd*, *njˌglahūˌl* 1. *njˌglahūˌl* *nyckelhål*, *māˌnadsdāˌ* 1. *māˌnadsdāˌ* *månadsdag*, *sāˌʃsaˌaˌm* 1. *sāˌʃsaˌaˌm* *särkärm*, *gāˌnasōˌn* 1. *gāˌnasōˌn* *åbosen*.

Endast på ett sätt accentueras sådana som *ʃijōˌāˌne* *fingerända*, *istoˌr*

¹⁴ Under *o* i *ˌlāsko* finns ett längdstreck som ser ut att vara överstruket med ett krusigt streck. I DALdial (Ingelstads härad) finns både former med och former utan markerad längd hos efterledens vokal i *träsko*: *ˌlāsko*, *ˌlāskō*.

búg isterbuk, *nəwəndás* näverdosa, *agəhúns* åkerhöns, *pləstənláp* plåsterlapp, *həslejsəp* hasselkäpp, *əlondəm* ålderdom, *swəlstúʃə* svavelstickor, *kləvənstúʃə* klöverstykke, *nómənhəst* nummerhäst, *səkənláp* sockertopp.

orətfærdi orättfärdig, *əwanstəndi* oanständig, *orətvís* orättvis, *anjeləjeŋ* angelägen.¹⁵

C) Formlära

Verbalböjning

Pluralis har särskild form, t.ex.

<i>ja</i> gār	<i>ja</i> du	<i>han</i> gəh	<i>vi</i> gə	<i>ni</i> gəŋ	<i>de</i> gə
» <i>gick</i>	» » »	<i>jʉʃ</i>	» <i>jʉŋə</i>	» <i>jʉŋəŋ</i>	» <i>jʉŋə</i>
» <i>kan</i>	» » »	<i>kan</i>	» <i>kʉna</i>	» <i>kʉnəŋ</i>	» <i>kʉna</i>
» <i>kunde</i>	» » »	<i>kʉnə</i>	» <i>kʉnə</i>	» <i>kʉnəŋ</i>	» <i>kʉnə</i>
» <i>tager</i>	» » »	<i>təh</i>	» <i>tə</i>	» <i>təŋ</i>	» <i>tə</i>
» <i>tog</i>	» » »	<i>təg</i>	» <i>təgə</i>	» <i>təgəŋ</i>	» <i>təgə</i>
» <i>tröskar</i>	» » »	<i>təʃəh</i>	» <i>təʃə</i>	» <i>təʃəŋ</i>	» <i>təʃə</i>
» <i>tröskade</i>	» » »	<i>təʃk</i>	» <i>təʃkə</i>	» <i>təʃkəŋ</i>	» <i>təʃkə</i>

2 pl. imperat. har särskild form,

t.ex. af <i>gə</i> , <i>gə</i>	sing. <i>gə</i>	pl. <i>gəŋ</i>
» <i>stə</i> , <i>stə</i>	» <i>stat</i>	» <i>stəŋ</i>
» <i>lədʒə</i> , <i>lägga</i>	» <i>lədʒ</i>	» <i>lədʒəŋ</i>

Stark konditionalis finnes.

<i>tə</i> taga	sing.	<i>ja</i> du	<i>han</i> <i>tʉŋə</i> l. <i>təgə</i>
	pl.	<i>vi</i>	<i>tʉŋə</i> l. <i>təgə</i>
		<i>ni</i>	<i>tʉŋəŋ</i> l. <i>təgəŋ</i>
		<i>de</i>	<i>tʉŋə</i> l. <i>təgə</i>

<i>fə</i> få	sing.	<i>ja</i> du	<i>han</i> <i>fʉŋə</i>	pl.	<i>vi</i> <i>fʉŋə</i>	<i>ni</i> <i>fʉŋəŋ</i>	<i>de</i> <i>fʉŋə</i>
<i>hʉwa</i> riva	sing.	»	<i>həwə</i>	pl.	» <i>həwə</i>	» <i>həwəŋ</i>	» <i>həwə</i>
<i>sʉja</i> säga	sing.	»	<i>səʉə</i>	pl.	» <i>səʉə</i>	» <i>səʉəŋ</i>	» <i>səʉə</i>
<i>səwa</i> soffa	sing.	»	<i>səwə</i>	pl.	» <i>səwə</i>	» <i>səwəŋ</i>	» <i>səwə</i>
<i>sʉda</i> sitta	sing.	»	<i>sʉdə</i>	pl.	» <i>sʉdə</i>	» <i>sʉdəŋ</i>	» <i>sʉdə</i>

Pres. particip bildas genom att tillägga *-əs* till pres. infinitivus, t.ex. *ʃʃəhə* köra, *ʃʃəhəŋəs*, *hʉja* rida, *hʉjəŋəs*, *hə* ro, *həwəŋəs*, *gə* gå, *gəŋəs*.

¹⁵ I formerna *orətfærdi* och *orətvís* är *r* sannolikt fel för *h* (jfr *h* senare i orden); Larsson torde ha kommenterat förekomsten av främre */r/* här om det vore fråga om ett sådant. I DALdial finns dock ett belägg på *orätt* adj. med *r*: *orét*, upptecknat i Löderup, Ingelstads hd, av Hugo Areskoug 1947 efter en kvinna född 1866. Möjligen är det här fråga om emfatiskt främre */r/* (jfr Ingers 1978 s. 107 f.). Att ett sådant skulle föreligga i obetonad ställning i de av Larsson anförda orden är mindre troligt.

Vid undersökningen af ingelstadsmålet ha omkring 4000 ord upptecknats och förklarats. Dessutom har en del folklöre, sägner, gåtor m.m. på härads-målet upptecknats.

Västra Nöbbelöv i Juni 1900

P. Larsson

Källor och litteratur

Arkivmaterial

DALdial = Dialektordsamlingar i DAL, Institutet för språk och folkminnen.

Institutet för språk och folkminnen: Larsson, Per, Öfversikt af albo- och kiviksmålet.

DAL 245. [Webbadress: https://sok.folke.isof.se/records/00245_189580. Hämtad 2026-02-18.]

— Öfversikt af bjäremålet. DAL 258 [Webbadress: https://sok.folke.isof.se/records/00258_189593. Hämtad 2026-02-18.]

— Öfversikt af färsmålen. DAL 283. [Webbadress: https://sok.folke.isof.se/records/00283_189619. Hämtad 2026-01-18.]

— Målen i Gälds härad. DAL 292. [Webbadress: https://sok.folke.isof.se/records/00292_189628. Hämtad 2026-02-18.]

— Öfversikt af ingelstadsmålet. DAL 311 a. [Webbadress: https://sok.folke.isof.se/records/00311:a_189648. Hämtad 2026-02-18.]

Litteratur

Areskoug, 1957: *Studier över sydöstkånska folkmål*. 1. (Skrifter utgivna genom Landsmålsarkivet i Lund 11.) Lund.

Benson, Sven, 1965–70: *Südschwedischer Sprachatlas*. 1–4. (Skrifter utgivna genom Landsmålsarkivet i Lund 15.) Lund.

Ingers, Ingemar, 1939: *Studier över det sydvästskånska dialektområdet*. (Skrifter utgivna genom Landsmålsarkivet i Lund 5.) Lund.

Sjöstedt, Gösta, 1936: *Studier över r-ljuden i sydsandinaviska mål*. (Skrifter utgivna genom Landsmålsarkivet i Lund 4.) Lund.

— 1944: Det nordöstkånska dialektområdet. Dialektgeografisk skiss. I: *Arkiv för nordisk filologi* 59, s. 73–96.

Strandberg, Mathias, 2014: De sammansatta ordens accentuering i Skånemålen. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 88.) Uppsala.

— 2024: Per Larssons »Öfversikt af Färsmålen». Utgiven och kommenterad av Mathias Strandberg. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 146, s. 144–157.